

1. NIEGDY (435) *pron*

niegdy (418), **nigdy** (17); *niegdy* : *nigdy ZapWar (49:16), SarnStat (28:1 [może błąd]). -e- (33), -é- (16); -e- GórnTroas (2), SarnStat (28); -é- : -e- OpecŻyw (13:3); -é- też SienLek (2), SienLekAndr. Sł stp, Cn notuje, Linde XVI – XVII w. (z Cn).*

Zaimek przysłówkowy, zastępuje określenie czasu (435) :

I. Nieokreślony (423) :

1. *Kiedyś; olim, quondam Vulg, JanStat, Cn; aliquando Vulg, Cn (337) :*

a. *W bliżej nieokreślonej przeszłości: niegdyś (332) :*

α. *Dawno temu, dawniej, przedtem (271) : OpecŻyw 128; HistJóz C2; BielŻyw 165; WróbŻółt 67/8, ff8v, 94/8; LibLeg 11/60; RejPs 195v; Tákże też nyegdy Luter vczył/ yákoś wyfffey flyfła. KromRozm I G2v, E3v; KromRozm III B4v, N7; BielKom D, G5v; Leop *B2, Iob 19/19, Is 2/6, Ez 32/23, Gal 1/13, Eph 2/3, 11; A ktore fą rzeczy przyfzłe/ iuż były niegdy BielKron 79v; ktoráfmy [Grecyją] niegdy trzymáli/ y iefzcebyfmy trzymáli/ ále fie nam zdála niepożyteczna BielKron 126, 76, 83, 97, 125, 213 (55); náłożyłem naprzód ná to/ iákoby porządnie fpiáné bély/ ták choroby/ iáko y lékárftwá/ [...] czego piérwéy w nich niebéło: bowiém niégdy o chorobie golennéy/ á támże o głównéy: wnet o piérsiách/ álic zás o zębiéch pifano SienLekAndr a3; HistRzym 25, 29v, [89], 99, 127, 129v, 130; BielSat H2v; KuczbKat 125, 260; BielSpr 3v, 44v, 52v, 57v, 59, 65v, 67; owce iedney owczárnie y iednego páfterzá niewidomego/ pod iednym widomym Piotrem niegdy fkupione [...]: wroćcie fię do Pána Bogá SkarJedn 332; SkarŻyw 76, 90 [2 r.], 131, 152, 241 (9); BielSenJoach 3; BielSjem 17, 20; Zdobіл oyczyznę fwoię w tey Polfkicy Koronie/ Słynął iák niegdy Parys on w Troiáńskicy ftronie. KołakCath B2v; SarnStat 406, 616, 886, 908, 1018; KmitaSpit C3; SkarKaz 118b; KlonFlis C3; SapEpit B; KlonWor **v, 21, 30.*

W połączenia z przymiotnikiem (10): BielKron 267, 272v, 273, 278v, 281, 291; SkarŻyw 28; GórnTroas 13, 32; Pátrzcie ná blifką fáfiedzka żiemię Węgrow niegdy bogátych y możnych. SkarKazSej 682b.

W połączeniu z rzeczownikiem (11): BielKron 175v, 264v, 266v, 267v, 276, 291, 291v; SkarŻyw 245 [2 r.]; Mozg/ niegdy rozumu ftolec/ [...] Brzydká żábá opánuie KlonŻal C3v; WysKaz 47.

W połączeniu z rzeczownikiem = były (9): BierEz Q; MetrKor 40/815; LibMal 1548/141; Leop Ios 1/1; przyzwał theż Theodoryk Piotrá z Ráwenny niegdy bifkupá Altyńfkiego BielKron 162, 232v, 253; SkarŻyw 25, 535.

W połączeniu z rzeczownikiem osobowym lub przymiotnikiem od niego [w tym: z rzeczownikiem (9); z przymiotnikiem (10)] = nieboszczyk, już nie żyjący (102): yako Slyachathny Iacub szyn nyegdy Szlyachathnego mykolaya szmoszczyszczk prziszeth szamoszoshth doymyeny mego ZapWar 1508 nr 2056; Yako my othem vyemy ysz slachathny Borutha syn nyegdy Iacubow sebrzvmyna Raczybory nyeprzyszethl. ZapWar 1510 nr 2065; yako my tho wyemy ysz slyachethna dorothyą zona nygdy yánowa zopaczy nyewzyala dw szykyeru. ZapWar 1512 nr 2107, 1508 nr 2054, 1510 nr 2072, 1512 nr 2083, br. nr 2085, 1512 nr 2105 (52); MetrKor 40/811, 812, 825; LibMal 1554/194; GroicPorz ee5; BielKron 321, 322, 323, 378, 408, 408v; ZapKoscier 1585/56v; y vkażáli nam przywiléy Książęciá Bolesława/ świętéy pámięci niegdy Książęciá Polfkiego/ Prádziádá náfzého namilfzého/ ná práwá

fwé *SarnStat* 249; Potwierdzenie Státutów o Zupách Solnych, przez świętego niegdy Kázimiérzá Wielkié⁸⁰ wydanych. *SarnStat* 337; ktory to Ian Woiewodá/ chcąc wołą brátá fwégo Derflaufá/ niegdy Káľztelaná Krákwfkiégo/ y Stárofty Sędomiérfkiéro [!] wypełnić [...], *SarnStat* 978, 59, 177, 205, 368, 406 (21). Cf Wyrażenie.

W przeciwstawieniach: »niegdy ... potem (9), teraz (8), dziś (6)« (23): Potym niekto kruká fpytał/ Ktoremby się ptakiem mniemiał: Myślám pry był niegdy orłem/ A teraz się iuz znam krukiem. *BierEz* H2v; *MetrKor* 40/815; aczkolwie niegdy niewftid v niego za wielką fławę był, ale potim za wietfzą nienawifć. *BielŻyw* 69, 139; *KromRozm III* E2v, O3; *Leop Gal* 1/23; Hibernią niegdy zwano Iwernia/ dziś zowá Irlándya. *BielKron* 277, 27, 175v, 283v, 285v, 290v (11); *KuczbKat* 135; á iego/ iáko niegdy ftáry/ wludzie Zydowfkim zbor: ták dziś kościoł Boży/ między Chrześciány zá Pátroná fobie ma y waży. *SkarŻyw* 422; *BielRozm* 1; *GórnTroas* 32; *KlonWor* 51.

Połączenie: »niegdy z przodku« (1): Abowim piffe Hyeronim/ iż nyegdy z przodku yeden to wrząd był bifkupi á kápláńfki *KromRozm III* H7v.

Wyrażenie: »niegdy będący, żywy« = *nieboszczyk, już nie żyjący; olim vivens* *JanStat* (16 : 1): Iakom ya nyeszbył (gvalthem) szlachathney anny szony nyegdy bandącego Iana vyelkovycz szparulow na drodze dobrovolney *ZapWar* 1508 nr 1974, 1507 nr 1987, 1527 nr 2351, 1529 nr 2387, 1532 nr 2414, 2415 [2 r.], 1549 nr 2662 [3 r.], 1550 nr 2676 [3 r.]; *RejŁas w. 2*; *RejPs* 68; *BielKron* 228v; iefli żoná po śmierci iego dzierżálá aż do fkończenia żywotá fwégo dobrá przez niegdy żywego mężá fwégo opráwioné *SarnStat* 633.

β. *Pewnego razu* (61) : Owaćiem niegdy igráiąc/ Po pudle fobie biegáiąc: Z przygody się wywáliłá *BierEz* Ov, L4v, N2v, P, S; *BielŻyw* 89; *HistRzym* 66 v; *SkarŻyw* 571; Ofobliwie niegdy Aryftoteles gdy go pythano/ coby zá zyfk fáľfzerze odnošili/ odpowiedział *Phil* F4; *KlonWor* 70.

αα. *Rozpoczyna opowiadanie* (51) : mnie fie przygodziło/ Iáko chłopu niegdy było *BierEz* G4v; Orzeł niegdy lecąc z wyfoká/ Wziął z ftádá máłego báránká *BierEz* H2v, H3v, H4v [2 r.], Iv, I2v, I3 (50); *RejFig* Ee3v.

b. *W bliżej nieokreślonej przyszłości: potem, w końcu, nareszcie* (5) : *OpecŻyw* 95v; yam zá cyę prošil/ áby nyeuřtálá wyará twoyá: A ty nyegdy náwroćiwšly fye/ potwirdzay brácyá fwoyę. *KromRozm III* M7v; Sprawiedliwość aby wždy była niegdy dokonana *Diar* 91; *HistRzym* 130; áby potym odrzuciwšj wšzeláká zmázę grzechu/ [...] bylibyřmy godni niegdy zá iego ľáfká y miłośierdzim/ sřtác się vczefłtniki chwały y Kroleřtwá niebieskiego. *KuczbKat* 45.

2. *Kilkakrotnie w nieokreślonych odstępach czasu, od czasu do czasu, nieraz, czasem; quandoque* *Calep, Cn*; *interdum, interim, nonnunquam, quando, subinde* *Cn* (86) : Będzieć teź on dobrze fłużył/ A nam niegdy krotochwilił. *BierEz* B2v, R4; ijż kto chce duchowny żywot wietfz/ nie má fie dziwowatz/ ijż niegdy na czas od niego nábożeńřtwo odijdzie *OpecŻyw* [34], 44, 56, 145v, 191, 191v; Aczkolwiek wšdi niegdi ku niektorim dworzanóm prichodzę a radži mie widzą á wšzakoź řnádź inj przeto iim nieprziiaią *ForCnR* A3v, C2v; A wšzakoź záfyę [puszczanie krwi] bárzo iefł niegdy potrzebno zwyczaj máiącym. *SienLek* 32v, 4v, 92; *SkarŻyw* 501; *Calep* 885b.

Połączenia w znaczeniu 'raz tak, raz tak': »czasem ... czasem ... niegdy ... niegdy« (1): czałem Alexandra vczył, czałem theż z nim po ziemiach iezgził [!], niegdy kxięgi fłkładał, niegdy fie też vczył. *BielŻyw* 87.

»niegdy ... drugdy« (1): dobrotliwie/ miłosciwie ij pokornie fnimi rozmáwiál/ [...] przywodzątz ié niegdy ku fwe milé matuchnie/ drugdy í nimi chodzątz do ijch domow *OpecŻyw* 40.

»już ... niegdy« (2): MAiąc baczenie [...] ná fłużby zázwdy wierné/ którými Pręłáci/ Pánowie/ Przełożeni/ Szláchtá/ y wzyftko Królestwa náłżego Rycérztwo/ iuż rádząc/ niegdy téż [*nunc ... nunc JanStat* 124] ná woynach/ y innych przypadkách y przygodách vprzémą cnotą knam przyftawiając/ wdzięczną chęć nam pokázowali *SarnStat* 136 [*idem*] 450.

»niegdy ... niegdy« (1): iż fye więc niektorym záchciewa/ niegdy rzeczy godnych niegdy niegodnych ku iedzeniu *SienLek* 112v.

»niegdy ... niegdy ...« [*kilkakrotne*] (3) [*trzykrotne* (1), *czterokrotne* (1), *pięciokrotne* (1)]: niégdy mile ij lalkawie ij pokornie/ niégdy bakaiątz ij téż kárząc/ niégdy przez podobieńftwa/ ij przyklady/ niégdy tzudy ij tznotami kázál *OpecŻyw* 60v; Człowiek zdrowy [...] żadnym fye zakonem niema obwięzować: [...] ále mieć befpieczne żywotá wiedzenie: á rozmáite/ niegdy w domu miefzkác/ niegdy ná polu być/ niegdy ná ogrodzie nieco robić/ niegdy iechác/ á niegdy pokoy mieć. *SienLek* 9v–10, 10.

»niegdy ... a potym« (1): Bywa tedy naprzod lekkie ograżanie/ kthore niegdy przeftawa á potym przycbodzi *SienLek* 91v.

»niegdy też (a. takież)« (6): chodzil do bóźnice trwaiątz tam dlugo na goracé modlitwie/ na mieftzu nániífym ij wzgardzony^m/ niegdy też Iozefowi robitz pomogl *OpecŻyw* [34]v; Czini ludzi fmutne á gniewliwe/ ledaczo mowiaćze/ á fpiącze. Niegdy takież na czas cznącze. *FalZioł* V 54; *BielŻyw* 87; *SienLek* 41v; *SarnStat* 136, 450.

a. *Dotyczy wydarzeń dziejących się w różnym miejscu i czasie: zdarza się, że ..., w niektórych wypadkach* (48) : *OpecŻyw* 120v; Pafterze niegdi nayduiącz ti iablka iadaia ié/ á thak w twardy fen wpadaia *FalZioł* I 86d, I 70d, 89c, II 1c, III 19b, V 44v, 72; Potrzebá niegdy przypędza tzłowieká ku grzeffeniu. *March*³ V8; *BielKron* 96; O Záchfyceniu/ álbo zátchnieniu do czáfu/ kthore niegdy zá śmierć bywa policzáne. *SienLek* 60v, 3v, 68v, 74v, 97v, 101 (9); *HistRzym* 122 [2 r.].

W połączeniu z przymiotnikiem (1): gdy fzwyała anna [...] poczáła panną maryą [...] oktorey byly prorocztwa y fkryste figury uydany a nyegdy yawne *PatKaz II* 65v.

W połączeniu z czasownikiem oznaczającym powtarzalność (5): I niegdyć sie [t]o przygadza, Sługa krola [z] stoła zsadza. *BierRożm* 15; Ale iż fye niegdy przydawa/ iż ty miefyczące pławy/ niektorym vftác niechcą *SienLek* 110v; Bywa téż niegdy koniowi pryfzczowa tho ieft zalkorna bolączká. *SienLek* 184, 12v, 143v.

W przeciwstawieniu: »niegdy ... niegdy« (1): Gorfzy ieft zdraycá domowy/ Niżli nieprzyiaciel iáwny: Tego się niegdy wyftrzeżelz/ Owego nigdy nie mozełz. *BierEz* R4.

Połączenia w znaczeniu 'lub, też': »a niegdy« (6): potym przychodzi/ częfty káfel/ plwoćiny z ropą/ á niegdy y ze krwią *SienLek* 92. *Cf* »czasem ... a niegdy lepak«, »(a) niegdy ... (a) niegdy«.

»czasem ... a niegdy lepak« (1): Thak też przed obliczym okrutnika, czałem nazwani bywaią wielkimi á cznotliwymi, á niegdi lepak y czci odłądzeni bywaią. *BielŻyw* 6.

»(a) niegdy ... (a) niegdy« (5): tha wilkość pośpolicie gnije w żyłkach wótek żołądkowych y też wątrobných/ niegdy płucznych/ á niegdy też śleziony. *FalZioł* V 5v; *SienLek* 52, 60v, 102v, *Vuu*2.

»niegdy ... niegdy ... niegdy« (1): A to bywa rozmagitemi obyczajami. Niegdy przed ożiciem dziecięcia w żywocie. Niegdy też bywa thaka przygoda: iuz po ożyciu/ ale iefzcze ono dziecię rufzania żadnego w żywocie nie miało [...]. Niegdy się też to po piątym mieściu przydawa *FalZioł* V 29–30.

»niegdy też« (8): więtfzy [*rojownik*] rofcie pośpolicie na mieśczech na kthorych ieft wiele czegły/ á niegdy też rofcie na dachoch domowych. *FalZioł* I 130b, [*7], II 1c, V 5v, 11v, 29 [2 r.]; *KuczbKat* 370.

II. *Uogólniający: kiedykolwiek, obojętnie kiedy; z czasownikiem wskazuje na możliwość zdarzenia: w jakiejkolwiek ewentualnej chwili; aliquando, quondam Vulg (12) : BierRaj* 20v; *Ślufzećiem to ná mądrego/ Działać wżyftko czałfu śwego: Płákác niegdy z płączączeni/ Wefelić fie z fkączącymi. BierEz* I2, G3; *Thákże ine krolestwá/ y wyłpy/ kthore fie im niegdy záftáwiály/ wykorzenili Leop* 1.*Mach* 8/11, *Iob* 30/25; *NIewiem iákoby kto mogł thák opátrnym być/ iżby fy mu niegdy Przygodá nieprzydála SienLek* 14v; *Tentho człowiek wiele winien Pánu Bogu/ bo ieft krafný á mądry między wżemi ktorem niegdy widział. HistRzym* 52; *ktory [...] niechce bogá gniewác/ przes grzechy. A obráziłliby niegdy/ tedy ieft gotow zátho dofyć vczynić. HistRzym* 102; *Tá mię też niegdy w Iozephie onym łtáteczność ku zdumieniu przywodzi SkarŻyw* 16.

W przeciwstawieniach: »niegdy ... nigdy, teraz« (2): y pytaligo czemu wżytcy mowią iedno on nic, y rzekł, bo bymi fie niegdy przygodziło żebych zmowienia żałował, ale zmilczenia nigdy. *BielŻyw* 99; *Leop* 3.*Mach* 4/4.

Fraza: »kto słyszał niegdy« (1): O kto ślyśfál niegdy takowé rzeczy *OpecŻyw* 91v.

Synonimy: **I.**, **II.** *niekiedy; I.1.* *gdy, kiedyś; a. niekiedyś, ongi; b. krotce; 2.* »czasem«, *drugdy, drugdzie, kiedy, niegdzie, podczas; II.* *kiedy, kiedykolwiek.*

Cf **GDY**